

אחרית דבר

באביב 2023 נמצאים הפוליטיקה הישראלית, יחסיה של ישראל עם העולם הערבי, הפוליטיקה האזורית של המזרח התיכון והפוליטיקה הבינלאומית בעיצומן של תמורות עמוקות. לפי שעה לא ברור מתי יסתיים המאבק על התמורות במערכת המשפט ועל התמורות מרחיקות הלכת שהקואליציה מבקשת לחולל במערכות הציבורית, הממשלתית והפוליטית של ישראל. בשלב כולו יהיה על ישראל לחזור ולהתמודד עם סוגיות הביטחון הלאומי העיקריות – היחסים עם ארצות הברית, הגרעין האיראני, היחסים עם הרשות הפלסטינית ותושבי הגדה המערבית, ויחסיה של ישראל עם שותפותיה לתהליך השלום ולהסכמי אברהם. לרשימה זאת יש להוסיף את הצורך בתיקון הנזק לדמותה ותדמיתה של ישראל שנגרם על-ידי המתקפה על המערכות המשפטית והדמוקרטית המסורתיות של ישראל.

לצד הטלתה הפנימית בה שרויה ישראל נמצאים יחסיה עם העולם הערבי, הפוליטיקה האזורית של המזרח התיכון, והפוליטיקה הבינלאומית בעיצומן של תמורות עמוקות. "הסכמי אברהם" וההתפתחויות שבאו בעקבותיהם, ייצגו התפתחות משמעותית ביחסיה של ישראל עם העולם הערבי: נורמליזציה עם ארבע מדינות ערביות נוספות, וקבלתה של ישראל על-ידי נתח חשוב בעולם הערבי. אולם טענתו של הימין הישראלי שההסכמים ציינו את סופו של המושג "שטחים תמורה שלום"

הייתה נטולת בסיס. אכן, מדינות ערביות נוספות הסכימו לחתום על שלום ונורמליזציה עם ישראל ללא פתרון של הסוגיה הפלסטינית, אך היא מסרבת להיעלם מסדר היום. היא מיוצגת בראש ובראשונה על-ידי האוכלוסייה הפלסטינית של הגדה המערבית ורצועת עזה, ויש לה אחיזה בדעת הקהל הערבית. דברים אלה ניכרים בצורה הברורה ביותר בירדן – מדינה עם רוב פלסטיני – בה מציב לחצו של הציבור על המשטר המלוכני אתגר מתמיד ליחסי השלום עם ישראל. אירועי מאי 2021 הראו בבירור שמזרח ירושלים, הגדה המערבית וחלקים מהציבור הערבי בישראל נמצאים דרך קבע על סף התפרצות חדשה. חמאס, המוליכה את ההתנגדות הפלסטינית לישראל, חותרת למזג חזיתות שונות לחזית אחת מאוחדת ומנסה, באמצעות שיתוף הפעולה עם חזבאללה, להפעיל את החזית הלבנונית בעת משברים עם ישראל.

מאמץ חדש למציאת פתרון יסודי לסכסוך לא נמצא על סדר היום הנוכחי. נהפוך הוא. הממשלה שקמה בישראל בדצמבר 2022 מתנגדת לפתרון שתי המדינות וחלק מהקואליציה עליה היא נשענת חותר לסיפוח הגדה המערבית. סוגיה זאת לא עלתה לראש סדר היום בישראל בשל התמקדותה של הקואליציה בניסיון לממש את "המהפכה המשפטית" בה היא דוגלת, אך עם סיומו של שלב זה בהיסטוריה הפוליטית של ישראל תשוב השאלה הפלסטינית ותעלה לראש סדר היום. לפי שעה, ממשל ביידן טרוד בעניינים אחרים, ומדיניותו חותרת לקיים את הסטטוס־קו ולהבטיח איכות חיים גבוהה יותר לפלסטינים, אך לא להשגת הסדר קבע. בצד הפלסטיני שלטונו של אבו מאזן מתקרב לקיצו, סוגיית הירושה נמצאת על סדר היום וחמאס מאתגרת את הרשות הפלסטינית דרך קבע. בשל כך, שותף פלסטיני למאמץ רציני למציאת הסדר קבע אינו זמין בשעה זאת.

שורה של גורמים מעצבת את המערכת הפוליטית המזרח תיכונית: הראשון, חתירתה של איראן להגמוניה אזורית. לאיראן יש נוכחות והשפעה מכרעת בעיראק, סוריה ולבנון. היא פעילה גם בתימן, ונמצאת בעיצומו של משא ומתן בין-לאומי ביחס לתוכנית הגרעין שלה. אם תהפוך למעצמה גרעינית או למעצמה סף גרעינית – תעצים את כוחה באזור בצורה דרמטית. אם ייחתם מחדש ההסכם של 2015 בין איראן למעצמות – יעמדו לרשותה של איראן סכומים ניכרים המוקפאים עתה, וינוצלו לקדם את מעמדה ומדיניותה באזור. במרץ 2023 הצליחה איראן, בתיווכה של סין, להגיע להסכם נורמליזציה ביחסיה עם ערב הסעודית ולחדש את היחסים הדיפלומטיים בין שתי המדינות. על-ידי כך פגעה איראן במאמץ המתמשך לחדש מולה קואליציה של מדינות סוניות, בשותפות חלקית עם ישראל. העובדה שההסכם הסעודי-איראני הושג בתיווכה של סין הייתה פגיעה נוספת במעמדה של ארצות הברית באזור. ישראל מנהלת מאבק נמרץ נגד חתירתה של איראן להתבסס צבאית בסוריה, ולתגבר את מאגר הטילים של שלוחתה בלבנון – חזבאללה. כמו כן היא חותרת לעכב חתימת הסכם בין איראן ובין המעצמות, אך מדיניותה בסוגיית הגרעין האיראני אינה ממוקדת די הצורך.

באביב 2023 נמצאת ישראל מול זירה אזורית מורכבת. בשנים קודמות סיפק המאבק בין איראן לבין ערב הסעודית מעין ציר מרכזי לפוליטיקה האזורית, כאשר מן הצד האחד ניצבות איראן וגרורותיה בעיראק, סוריה ולבנון, ומן הצד השני בעלות בריתה הסוניות של ערב הסעודית, כאשר טורקיה, קטר, והאחים המוסלמים מהווים קבוצה שלישית. תמונת מצב זאת השתנתה לנוכח הרעת היחסים בין ערב הסעודית והאמירויות לבין ארצות הברית של ביידן, ולנוכח היחלשותו של הציר הרופף שהוקם בין ישראל לבין חלק מן המדינות הסוניות בעקבות הסכמי אברהם.